

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

หัวข้อ : ประชาธิปไตย
เรื่อง ประชาธิปไตย : แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน
(Democracy : Direction for Sustainable Development)

จัดทำโดย
รองศาสตราจารย์ ดร.ทัศนาศรี บุญทอง
รหัส 590409

เอกสารวิชาการนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตร “หลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ 4”

วิทยาลัยรัฐธรรมนูญ
สถาบันรัฐธรรมนูญศึกษา
สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

ประชาธิปไตย แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน

ความนำ

ประชาธิปไตย เป็นรูปแบบหนึ่งของการปกครองที่กำหนดให้อำนาจบริหารรัฐมาจากเสียงข้างมากของปวงชน ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของอำนาจนั้นๆ อุดมคติหลักของประชาธิปไตยคือ เป็นระบอบการปกครองโดยปวงชน เพื่อประโยชน์ของปวงชน หากระบอบประชาธิปไตยถูกนำมาใช้ และพัฒนาอย่างถูกต้องตามหลักการที่ระบุไว้ในตำราทางวิชาการต่างๆ ความสงบสุข ความเป็นธรรม และความเท่าเทียมย่อมเกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ อย่างไรก็ตามหากพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ซึ่งใช้ระบอบประชาธิปไตยในการบริหารประเทศมาเป็นเวลา เกือบ 9 ทศวรรษ ก็ยังคงมีเหตุการณ์ที่แสดงถึงความล้มเหลวของการใช้ระบอบนี้ในการปกครองเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทุกครั้งที่เกิดความล้มเหลว ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต่างพยายามแสวงหาช่องทางในการแก้ปัญหา แต่ผลของการแก้ปัญหานั้น เกิดได้เพียงระยะสั้นๆ หรือเป็นการแก้ปัญหาที่ไม่ยั่งยืนนั่นเอง

ด้วยเหตุดังกล่าว ผู้เขียนจึงต้องการวิเคราะห์ปัญหาและหาข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน ในบทความนี้ ผู้เขียนวางลำดับหัวข้อการนำเสนอไว้ 6 หัวข้อ ดังนี้ 1)ความหมายของประชาธิปไตย 2)แนวคิดของประชาธิปไตย 3)ประเภทของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย 4)องค์ประกอบสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย 5)วิธีการเพื่อการได้มาซึ่งประชาธิปไตย และ 6)การพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน โดยเนื้อหาในหัวข้อที่ 1 ถึง 5 เป็นเนื้อหาพื้นฐานเพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงหลักการและแนวคิดของประชาธิปไตย และ หัวข้อที่ 6 ผู้เขียนได้วิเคราะห์ทางออกของแนวทางการพัฒนาประชาธิปไตยอย่างยั่งยืน

ความหมายของประชาธิปไตย

คำว่าประชาธิปไตย ประกอบไปด้วย คำหลักๆที่นำมารวมกัน สองคำ คือคำว่า “ประชา” มีความหมายถึงปวงชน และคำว่า “อธิปไตย” มีความหมายถึงความเป็นใหญ่ และหากจะ พิจารณาถึงศัพท์ภาษาอังกฤษของประชาธิปไตย คือคำว่า democracy ซึ่งเป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษากรีก สองคำ คือคำว่า demos แปลว่า people (ประชาชน) และคำว่า kratein แปลว่า to govern, to rule (ปกครอง หรือควบคุม) เมื่อนำสองคำมารวมกัน อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) จึงให้ความหมายซึ่งเป็นที่ยอมรับในระดับสากลว่า ‘the government of the people, by the people and for the people’ แปลเป็นภาษาไทยคือ แบบการปกครองของปวงชน โดยปวงชน และเพื่อปวงชน¹

ประชาธิปไตย หมายถึง แบบการปกครองโดยยึดมติปวงชนเป็นใหญ่ หมายถึงการปกครองโดยปวงชน หรือหมายถึงระบอบการปกครองที่ถือเสียงข้างมากเป็นใหญ่² ซึ่งแตกต่างโดยสิ้นเชิงจากการปกครองแบบ อภิชนาธิปไตย (aristocracy) ซึ่งมีความหมายถึงการปกครองโดยชนชั้นสูง หรือการปกครองแบบ

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (absolute monarchy) ซึ่งมีความหมายถึงการปกครองโดยกษัตริย์อย่างสมบูรณ์แบบ หรือการปกครองแบบระบบเผด็จการ (dictatorship) ซึ่งมีความหมายถึงการปกครองโดยผู้นำประเทศที่ใช้อำนาจบริหารเด็ดขาด เผด็จการและบังคับคนในชาติให้คิดและปฏิบัติเช่นความเห็นของตน³

บาโร (Barro)⁴ นักวิชาการด้านการเมืองของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard) ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ปัจจัยหลักๆ ที่ทำให้การเมืองการปกครองในรูปแบบประชาธิปไตยของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน พบว่า ปัจจัยหลักๆ ที่สำคัญเกิดจาก การให้นิยามของคำว่าประชาธิปไตยของแต่ละประเทศนั้นมีความแตกต่างกัน และการที่หลายประเทศเกิดความล้มเหลวเรื่องการสื่อสารถึงปวงชนซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีสิทธิและหน้าที่ในการทั้งเป็นผู้กำหนดทิศทาง ผู้ทำหน้าที่ในการปกครอง และผู้ได้รับประโยชน์จากการปกครองตามระบอบนี้ บาโรให้ข้อสรุปว่า ความหมายที่แท้จริงของประชาธิปไตยคือระบอบการปกครองของประเทศระบอบหนึ่ง ซึ่งมีหลักการสำคัญคือ ปวงชนของประเทศนั้นๆเป็นผู้มีสิทธิในการปกครองตนเอง หรืออาจเรียกว่า “เป็นการปกครองของประชาชน” โดยประชาชน และเพื่อประชาชน โดยมีได้มีเป้าหมายที่จะให้ประชาชนในประเทศนั้นๆทำให้ เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือผู้หนึ่งผู้ใดมีอำนาจ มีบารมี หรือมีความมั่งคั่งที่สูงขึ้น⁴ แนวคิดของบาโรสะท้อนให้เห็นว่า ความเข้าใจอย่างถ่องแท้เรื่องประชาธิปไตยจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ประเทศนั้นๆมีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงหรือไม่

อนึ่งคำว่าประชาชน หรือปวงชน มิได้หมายถึงบุคคลใด บุคคลหนึ่ง หรือกลุ่มบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เท่านั้น แต่หมายถึงปวงชนทั้งชาติไม่ว่าจะมีฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการศึกษาระดับใดก็ตาม ปวงชนทั้งหมดเหล่านี้ถือว่าเป็นผู้มีความเสมอภาคกันในสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบในการปกครองประเทศ และได้ประโยชน์จากการปกครองประเทศที่เป็นธรรม^{1,2} แม้ว่าหลักการสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ถือความเห็นของปวงชนส่วนใหญ่หรือปวงชนฝ่ายข้างมาก (majority) เป็นเกณฑ์ในการบริหารแผ่นดินก็ตาม แต่สิทธิของปวงชนฝ่ายข้างน้อย ต้องได้รับความคุ้มครองโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย ทั้งนี้ยังประกอบด้วยเงื่อนไขที่สำคัญอีกข้อหนึ่งคือ ความเห็นในการบริหารราชการแผ่นดินต้องเป็นความเห็นที่มีเหตุผล และมีความเป็นธรรมแก่ปวงชนทั้งหมด^{1,3}

แนวคิดของประชาธิปไตย

แนวคิดที่เป็นรากฐานของประชาธิปไตย มี 2 แนวคิดหลักดังนี้¹

1.แนวคิดของความเป็นอิสระของตัวบุคคล (the principle of individual autonomy) หรืออาจเรียกว่า อิสระภาพหรือเอกราช หรือการปกครองตนเอง หมายถึงบุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในการปกครองตนเอง บุคคลย่อมไม่ตกเป็นวัตถุที่ถูกปกครองหรือครอบครองโดยบุคคลอื่นๆ

2.แนวคิดของความเสมอภาคและความเท่าเทียม (the principle of equality) หมายถึงบุคคลย่อมได้รับโอกาสที่เหมือนกันในการมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจ แสดงความเห็นใดๆที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง หรือการบริหารงานในสังคม

จึงสรุปได้ว่า แนวคิดหลักของประชาธิปไตย คือ การที่บุคคล ได้รับการยอมรับนับถือความสำคัญ ของความเป็นมนุษย์ มีเสรีภาพในการดำเนินชีวิต มีความเสมอภาคในการบริหารงานหรือแสดงความคิดเห็น ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและประเทศ สาธารณประโยชน์ของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยมี 4 ประเด็นคือ^{3,4}

1) ประชาชนเป็นผู้มีอำนาจในประเทศ หรือ เป็นผู้ที่มีอำนาจอธิปไตย ประชาชนจึงเป็นผู้ใช้อำนาจ ของตนผ่านองค์กรตัวแทนในรูปแบบต่างๆ เช่น สภาผู้แทนราษฎร หรือองค์กรของรัฐอื่นๆ ตามหลัก ประชาธิปไตย ย่อมทำให้เกิดความชอบธรรมในการใช้อำนาจของรัฐ เพราะรัฐ หรือผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองถือว่าเป็นผู้ใช้อำนาจที่ได้มาจากเจ้าของอธิปไตยคือประชาชน

2) ประชาชนทุกคนในประเทศไม่ว่าจะมีความแตกต่างกันในด้านฐานะ การศึกษา ต่างมีความเท่า เทียมกันและมีเสรีภาพที่เท่าเทียมกันตามกฎหมาย สาธารณประโยชน์สอดคล้องกับหลักความเสมอภาค การไม่ เลือกปฏิบัติ และหลักการเคารพในสิทธิของมนุษย์ชน

3) แม้ว่าการดำเนินการของรัฐจะต้องใช้มติจากเสียงข้างมากของประชาชนในประเทศเป็นตัว ตัดสิน แต่เสียงส่วนน้อยภายในรัฐนั้นๆ ต้องได้รับความคุ้มครองและปฏิบัติอย่างเป็นธรรม สาธารณประโยชน์ สอดคล้องกับการเคารพสิทธิอันพึงได้รับของประชาชนในรัฐทุกคนอย่างเป็นธรรม

4) การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย จำเป็นต้องได้รับความยินยอมหรือเห็นพ้องจาก ประชาชนส่วนใหญ่ในรัฐ สาธารณประโยชน์สอดคล้องกับการปกครองโดยใช้เสียงข้างมาก ในการตัดสินใจหรือ การหาทางออกตามเจตนาของประชาชนส่วนใหญ่ แต่เมื่อพิจารณาประกอบกับหลักการที่ระบุไว้ตามข้อ 3 จะ เห็นได้ว่า เสียงส่วนน้อยของประชาชนต้องได้รับความคุ้มครองอย่างเป็นธรรมเช่นกัน

ประเภทของการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

แม้ว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยจะมีหลักการที่ชัดเจนตามที่กล่าวมาข้างต้น แต่รูปแบบ การปกครองแบบประชาธิปไตยนั้นมีความหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ หลายปัจจัย อาทิ ขนาดของรัฐ พื้น ฐานความรู้และความเข้าใจของประชาชนในรัฐหรือประเทศนั้นๆ พื้นฐานหรือภูมิหลังของระบอบการปกครอง เดิมของรัฐหรือประเทศนั้นๆ ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของประเทศนั้นๆ และแม้กระทั่ง การแทรกแซงทางการเมืองการปกครองของประเทศอื่นๆที่เกี่ยวข้องก็ส่งผลต่อการเลือกประเภทการปกครอง ตามระบอบประชาธิปไตยที่เหมาะสมต่อรัฐหรือประเทศนั้นๆได้เช่นกัน ประเภทของการปกครองตามระบอบ ประชาธิปไตยแบ่งเป็น ประเภทดังนี้^{1,3,4}

1. **ประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy)** หรือที่เรียกกันว่า ประชาธิปไตยบริสุทธิ์ (Pure Democracy) คือ รูปแบบของประชาธิปไตยที่รัฐมอบอำนาจให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าไปมีส่วนร่วม ในการตัดสินใจทางการเมืองได้โดยตรง รวมไปถึงการร่างกฎหมายและนโยบายของรัฐบาล⁵⁻⁷ กระบวนการ ที่รัฐให้ประชาชนมีส่วนร่วมทำได้หลากหลายรูปแบบ เริ่มตั้งแต่รูปแบบพื้นฐาน ได้แก่ การหารือหรือประชุม กลุ่มประชาชนภายในหน่วยย่อยของชุมชน การเลือกตั้งระดับกลุ่มคนที่มีขนาดของประชากรจำนวนน้อยๆ การให้ประชาชนริเริ่มแนวคิดรูปแบบในการบริหารชุมชนหรือออกธรรมนูญปกครองหรือกฎหมายโดย ประชาชนเอง (initiatives) ไปจนถึงการลงประชามติ (referendum)^{5,6} เพื่อรับรองธรรมนูญหรือกฎหมาย

การปกครองด้วยแนวคิดที่เป็นของประชาชนโดยตรง รูปแบบของ ประชาธิปไตยทางตรงจึงประสบความสำเร็จในรัฐที่มีขนาดของประชากรค่อนข้างน้อย ประชาชนมีความรู้ มีความตื่นตัว มีความตระหนักในหน้าที่และสิทธิของตนเองเป็นอย่างดี มีความรู้ด้านการเมืองการปกครอง มีความเป็นเอกภาพทางความคิด และที่สำคัญคือปราศจากการแทรกแซงจากอำนาจของผู้มีอิทธิพลต่างๆ หรือผู้แสวงหาผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ

2. ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน (Representative Democracy) หรือที่เรียกกันว่า ประชาธิปไตยทางอ้อม (Indirect Democracy) หมายถึง การปกครองที่ให้ประชาชนออกเสียงเลือกตัวแทนของตนเองเข้าไปทำหน้าที่แทนตนในการร่วมตัดสินใจทางการเมือง กรณีที่มีผู้สมัครเป็นตัวแทนมากกว่า 1 คน ให้ตัดสินผู้แทนที่ได้เสียงข้างมาก ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้กันอย่างแพร่หลายที่สุดในสมัยปัจจุบัน อย่างไรก็ตามแต่ละประเทศมีการกำหนดรายละเอียดปลีกย่อยในเรื่องของการเลือก เช่นสัดส่วนของประชากรต่อผู้สมัครเป็นตัวแทนประชาชน การกำหนดเขตการเลือกตั้ง หรือรายละเอียดอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเลือกตั้ง ซึ่งส่วนนี้จะถูกกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้งแต่ละฉบับ ประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนจำแนกได้ 3 ประเภทดังนี้⁸

2.1 ระบบรัฐสภา (Parliamentary Democracy) คือ รูปแบบหนึ่งของประชาธิปไตยแบบมีผู้แทน โดยเน้นว่าการปกครองที่รัฐบาลได้รับการเลือกเข้ามาจากความเห็นชอบของรัฐสภา โดยประมุขแห่งรัฐอาจเป็นกษัตริย์หรือประธานาธิบดีก็ได้ แต่ประมุขฝ่ายบริหาร คือ นายกรัฐมนตรี โดยนายกรัฐมนตรีบริหารประเทศภายใต้การควบคุมของรัฐสภา หากรัฐสภาลงมติไม่ไว้วางใจคณะรัฐมนตรี ต้องลาออกทั้งคณะหรือเป็นรายบุคคล ในขณะที่เดียวกันนายกรัฐมนตรีมีอำนาจในการยุบสภาได้หากเกิดความขัดแย้ง รูปแบบการปกครองไม่แยกอำนาจกันระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และตุลาการ ประเทศที่ใช้รูปแบบรัฐสภา ได้แก่ ไทย อังกฤษ ญี่ปุ่น สเปน ระบบรัฐสภานี้ ตำแหน่งประมุขของประเทศแยกออกจากตำแหน่งบริหารอย่างชัดเจน มีตัวแทนของประชาชนทำหน้าที่นิติบัญญัติ และการบริหารงานของรัฐบาลขึ้นอยู่กับความไว้วางใจของรัฐสภา จึงถือว่าเป็นการถ่วงดุลอำนาจกันระหว่างรัฐสภา และคณะรัฐมนตรี^{8,9}

2.2 ระบบประธานาธิบดี (Presidential system) คือ รูปแบบการปกครองที่อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารแยกออกจากกัน โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขแห่งรัฐ และเป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลด้วย และได้รับการเลือกตั้งเข้ามาโดยตรงจากประชาชน เนื่องจากประธานาธิบดีเป็นทั้งประมุขของรัฐและหัวหน้ารัฐบาล ประธานาธิบดีจึงมีอำนาจในการควบคุมคณะรัฐมนตรีโดยตรง โดยคณะรัฐมนตรีจะได้รับการแต่งตั้งจากประธานาธิบดี ระบบนี้เป็นระบบที่แยกอำนาจฝ่ายบริหาร ออกจากอำนาจนิติบัญญัติอย่างชัดเจนมากกว่าระบบอื่นๆ ระบบนี้แตกต่างจากระบบรัฐสภา เพราะเป็นระบบที่ไม่มีนายกรัฐมนตรี ฝ่ายบริหารจึงไม่สามารถยุบสภาได้ และฝ่ายนิติ

บัญญัติก็สามารถอภิปรายไม่ไว้วางใจประธานาธิบดีหรือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างๆได้เช่นเดียวกัน จึงเป็นระบบที่อำนาจเบ็ดเสร็จขึ้นอยู่กับประธานาธิบดี⁹

2.3 ระบบกึ่งประธานาธิบดี (Semi-presidential system) คือ รูปแบบการปกครองที่ผสมผสานระหว่างระบบรัฐสภาและระบบประธานาธิบดี โดยมีประธานาธิบดีเป็นประมุขแห่งรัฐ ซึ่งได้รับการเลือกตั้งเข้ามาโดยตรงจากประชาชน และมีการแต่งตั้งคณะรัฐบาลขึ้นมาเพื่อใช้อำนาจบริหาร ระบบนี้เป็นระบบที่มีนายกรัฐมนตรี การแบ่งอำนาจการปกครองระหว่าง ประธานาธิบดีและนายกรัฐมนตรี ขึ้นอยู่กับการตกลงกัน ซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ ส่วนใหญ่แล้ว การปกครองระบอบนี้ ประธานาธิบดีมักควบคุมกองทัพ และนโยบายทางประเทศ ดำรงตำแหน่งประมุขของรัฐ และมีอำนาจในการบริหารสูงสุด⁹ โดยที่นายกรัฐมนตรีจะต้องเสนอรายชื่อรัฐมนตรีในคณะรัฐมนตรี และประธานาธิบดีจะลงนามอนุมัติ ประธานาธิบดีจึงเป็นประมุขแห่งรัฐและหัวหน้าอำนาจบริหาร ส่วนนายกรัฐมนตรีเป็นหัวหน้ารัฐบาล ระบอบนี้มีรัฐสภา (สภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาหรือสภาสูง) เป็นผู้ใช้อำนาจและยังทำหน้าที่ควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของรัฐบาลให้เป็นไปตามที่เสนอไว้ต่อสภา ทั้งยังมีอำนาจลงมติไม่ไว้วางใจคณะรัฐบาลด้วย แต่ขณะเดียวกันประธานาธิบดีก็มีอำนาจยุบสภาผู้แทนราษฎรได้เช่นกัน ส่วนอำนาจตุลาการ (Judicial Power) นั้น ศาลมีอำนาจตุลาการและแยกเป็นอิสระจากอำนาจทุกฝ่าย^{8,9}

3. ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory democracy) คือ รูปแบบการปกครองที่เกี่ยวข้องกับการยินยอมและความเป็นเอกฉันท์ โดยเป็นแนวคิดที่นำเสนอมุมมองทางการเมืองที่ดีกว่า โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมให้มากกว่าเพียงการเลือกตั้งเหมือนกับประชาธิปไตยแบบมีผู้แทนเท่านั้น องค์ประกอบสำคัญของความเป็นประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม คือการสนับสนุนให้ประชาชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในทางการเมืองมากขึ้น ทั้งในระดับชาติและในระดับท้องถิ่น รูปแบบการเข้ามามีส่วนร่วมก็มากขึ้นไม่ใช่แค่ไปใช้สิทธิ์ออกเสียงเลือกตั้งเท่านั้น แต่รวมไปถึงการริเริ่มร่างกฎหมาย การถอดถอนเจ้าหน้าที่ทางการเมือง การทำประชามติ การทำประชาพิจารณ์¹⁰ การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจเรื่องราวต่างๆ เริ่มตั้งแต่กระบวนการริเริ่มหาปัญหา การออกนโยบาย การนำไปปฏิบัติ การติดตามและประเมินผล รัฐบาลต้องมีการนำแนวคิดธรรมรัฐมาใช้ โดยกำหนดวิธีการทำงานของรัฐบาลให้มีความยืดหยุ่น มีโครงสร้างการทำงานที่สามารถเข้าถึงได้โดยประชาชนทุกระดับ สามารถตรวจสอบความถูกต้องและความโปร่งใสได้ มีระบบสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีระบบทำให้ประชาชนทุกภาคส่วนมีความเสมอภาค แนวคิดธรรมรัฐจะได้รับการปฏิบัติตามรูปธรรมก็โดยการบัญญัติสิทธิต่างๆของประชาชนไว้ในกฎหมายอย่างชัดเจน ในด้านการเข้าถึงข่าวสาร ด้านสิทธิและอำนาจหน้าที่ของประชาชนในการตรวจสอบการปฏิบัติงานของรัฐและฝ่ายบริหาร โดยต้องมีการกำหนดการมีส่วนร่วมไว้ใน “บทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ” เน้นให้มีรูปแบบการปกครองที่กระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองมากขึ้น¹⁰ รูปแบบการปกครองแบบมีส่วนร่วมนี้ เป็นรูปแบบที่มีการดำเนินการแล้วในประเทศไทย โดยมีการกระจายอำนาจให้

องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น การจัดสรรงบประมาณ และการมอบอำนาจการบริหาร และภารกิจหลายๆ ด้าน รวมถึงด้านการศึกษาและด้านสุขภาพให้กับผู้แทนประจำท้องถิ่นอย่างชัดเจนตั้งแต่มีการปฏิรูประบบสุขภาพในปี พ.ศ. 2543

องค์ประกอบสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย

จากการวิเคราะห์เอกสารทางวิชาการของ เบเกอร์ และ ราเวลอสัน (Becker & Raveloson)¹ และ อานันท์ ปันยารชุน¹¹ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร¹² และ Meyer¹³ กล่าวไว้ว่า รัฐหรือประเทศที่มีลักษณะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบหลักๆ 5 ประการคือ 1) หลักพื้นฐานแห่งเสรีภาพและสิทธิของปวงชน 2) การจัดให้มีการเลือกตั้ง 3) หลักนิติธรรม 4) หลักการแบ่งแยกอำนาจ และ 5) หลักการแสดงออกซึ่งความเห็นทางสาธารณะและเสรีภาพของสื่อ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. หลักพื้นฐานแห่งเสรีภาพและสิทธิของปวงชน

นับได้ว่าสิทธิของมนุษย์ชนเป็นองค์ประกอบหลักที่สำคัญที่สุดของระบอบประชาธิปไตย นักประชาธิปไตยต้นแบบได้กล่าวไว้เสมอว่า ระบบที่เรียกว่าประชาธิปไตยนั้น “สิทธิของมนุษย์” เป็นฐานรากที่สำคัญอย่างยิ่ง เพราะในบรรยากาศของความเป็นประชาธิปไตยเท่านั้นที่จะส่งเสริมให้มนุษย์ได้รับสิทธิอันชอบธรรมที่ตนพึงได้รับ อาทิสิทธิในการมีส่วนร่วม หรือ แสดงความเห็นเกี่ยวกับกฎหมายและข้อบังคับต่างๆ ที่จะใช้ในการปกครอง หรือกำหนดขอบเขตและหน้าที่ของตนเอง และข้อบังคับต่างๆ ที่จะประกาศใช้ในสาธารณะ ส่วนนี้ถือว่า ประชาชนมีสิทธิเกี่ยวข้องกับการรับหรือคัดค้านกฎหมายต่างๆ ด้วย นอกจากสิทธิดังกล่าว ประชาชนยังต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สิน สิทธิด้านสุขภาพ โดยต้องได้รับสิทธิเหล่านั้นโดยชอบธรรมอย่างเสมอภาค โดยไม่มีการเลือกปฏิบัติ^{1,11}

2. การจัดให้มีการเลือกตั้ง

การเลือกตั้งเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เป็นเสาหลักของประชาธิปไตย^{1,11-13} รัฐที่ใช้ระบอบประชาธิปไตยในการปกครองประเทศจึงต้องมีการบัญญัติกฎหมายและองค์กรที่ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการ การเลือกตั้งไว้ให้ชัดเจน นอกจากนั้นยังต้องมีบทบัญญัติอื่นๆ เกี่ยวกับการเลือกตั้งให้ครอบคลุมเช่น จำนวนของผู้แทนประชาชนที่มาจาก การเลือกตั้ง วิธีการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง กติกาในกระบวนการเลือกตั้ง อย่างไรก็ตามวิธีการจัดสรรผู้แทนที่มาจาก การเลือกตั้งสามารถทำได้หลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับระบบที่กำหนดขึ้นโดยรัฐหรือประเทศนั้นๆ และขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ลักษณะทางสังคม และบรรยากาศทางการเมืองของประเทศนั้นๆ และข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ “การเลือกตั้ง” เป็นเพียงองค์ประกอบหนึ่งของระบอบประชาธิปไตยเท่านั้น ดังนั้นรัฐหรือประเทศที่มีประกาศและกำหนดให้มีการเลือกตั้ง ไม่ได้เป็นสิ่งที่ดีเสมอไป ความเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะหากการเลือกตั้งนั้นๆ ไม่ได้ทำให้เกิดประโยชน์ต่อประชาชน หรือกระบวนการเลือกตั้งมีลักษณะที่จะละเมิดสิทธิและริดรอนเสรีภาพของประชาชน หรือมีการทุจริตการเลือกตั้งเพื่อส่งเสริมการปกครองแบบอิตาลีประชาธิปไตยและทรราช¹¹

3. หลักนิติธรรม (rule of law)

หมายถึงหลักการปกครองโดยกฎหมาย หรือเรียกว่า หลักนิติธรรม เกณฑ์บังคับความเป็นระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญข้อหนึ่งคือ รัฐ หรือประเทศนั้นๆ ต้องปกครองด้วยกฎหมาย มิใช่ปกครองด้วย บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่สามารถกระทำการสิ่งใดตามความเห็นชอบของตน เพราะความสงบสุข ความเป็นระเบียบ การมีกติกาในการใช้ชีวิตในสังคมต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ประเภทใดประเภทหนึ่ง เช่นเกณฑ์ตามจารีต เกณฑ์ทางศีลธรรม เกณฑ์ทางศาสนา และที่สำคัญสูงสุดคือเกณฑ์ตามกฎหมาย เพราะจะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ฝ่ายปกครองใช้อำนาจหน้าที่ตามหลักนิติธรรมให้ประชาชนทุกคนดำเนินชีวิตอยู่ในขอบเขตและหน้าที่ที่ตนเองมี และไม่ไปละเมิดสิทธิของบุคคลอื่นๆในสังคมตามที่กรอบกฎหมายบัญญัติไว้^{1,11,12}

4. หลักการแบ่งแยกอำนาจ

อำนาจในระบอบประชาธิปไตยมี 3 ประเภท คือ อำนาจในการออกกฎหมายหรืออำนาจนิติบัญญัติ (the legislative power) หมายถึงอำนาจในการตรากฎหมาย ออกประกาศ และถอดถอนกฎหมาย อำนาจในการใช้กฎหมาย (the executive power) หมายถึงอำนาจของฝ่ายบริหารในการบังคับใช้กฎหมาย และนโยบายต่างๆของรัฐบาล และ อำนาจตุลาการ (the judiciary power) หมายถึงอำนาจในการตัดสินตามขอบเขตที่กำหนดไว้ในกฎหมาย ทั้งนี้ถือว่าเป็นอำนาจในการใช้กฎหมายในการตัดสิน การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย อำนาจทั้ง 3 ประเภท ต้องมีการแบ่งแยกกันให้ชัดเจน มีการนำไปใช้อย่างพอเหมาะ ผู้บริหารรัฐหรือประเทศต้องออกแบบให้ อำนาจหนึ่งยับยั้งอีกอำนาจหนึ่งได้ ควบคุม ตรวจสอบระหว่างกันได้ ทั้งนี้เพื่อถ่วงดุลอำนาจระหว่างกัน^{1,11}

5. หลักการแสดงออกซึ่งความเห็นทางสาธารณะและเสรีภาพของสื่อ

เสรีภาพในการแสดงออกเป็นสิทธิของประชาชนภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย ตามปฏิญญาสากลสิทธิมนุษยชน หัวข้อที่ 19 ที่ระบุไว้ว่า “ทุกคนมีสิทธิอย่างเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น และแสดงออก สิทธิดังกล่าวรวมถึงเสรีภาพที่จะแสดงความคิดเห็นโดยปราศจากการแทรกแซง เสรีภาพในการแสวงหา ได้รับ เข้าถึง และถ่ายทอดความคิดเห็นหรือข้อวิพากษ์ข่าวสารผ่านสื่อใดๆโดยไม่จำกัดพรมแดน”¹¹ การแสดงออกซึ่งความเห็นทางสาธารณะของบุคคล กลุ่มบุคคล หรือองค์กรในรูปแบบต่างๆ เช่นผ่านทางสื่อ หรือการให้ความเห็นเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นเสียงสะท้อนผลลัพธ์การปฏิบัติงานของฝ่ายปกครอง เป็นการตรวจสอบการกระทำตามนโยบายว่ามีความโปร่งใสและเป็นธรรมและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนหรือประเทศชาติหรือไม่ เป็นเครื่องมือที่แสดงว่าประชาชนมีสิทธิในการติดตาม ประเมินผล และแสดงความคิดเห็นตลอดจนการวิพากษ์ ถือว่าเป็นเครื่องมือถ่วงดุลและควบคุมอำนาจของฝ่ายปกครอง^{1,13}

วิธีการเพื่อการได้มาซึ่งประชาธิปไตย

การปกครองระบอบประชาธิปไตย เกิดขึ้นได้จากวิธีการหลักๆ 4 ประการได้แก่

1. ได้มาจากระบบการปกครองที่คัดเลือกและเปลี่ยนรัฐบาลผ่านการเลือกตั้งที่เสรีและยุติธรรม โดยประชาชนในรัฐหรือประเทศใช้ดุลพินิจและเหตุผลในการเลือกผู้นำและทำให้ผู้นำต้องรับผิดชอบต่อนโยบายและการดำเนินงาน ในระบอบประชาธิปไตยนี้ประชาชนคือรัฐ และเป็นผู้มีอำนาจทางการเมืองใน

รูปแบบที่สูงสุด^{8,12,13} หากประชาชนมีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงหลักการและเหตุผล ตลอดจนนโยบายของกลุ่มที่ตนเองจะคัดเลือกให้เป็นตัวแทนของตนในการบริหารประเทศ การได้มาซึ่งประชาธิปไตยจะเป็นไปอย่างเกิดประโยชน์ต่อประเทศ ในทางตรงข้าม หากประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจที่แท้จริง หรือคัดเลือกตัวแทนด้วยผลประโยชน์ส่วนตนหรือด้วยการชักจูงของผู้อื่น ประชาธิปไตยที่แท้จริงย่อมไม่เกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ

2. ได้มาจากการมีส่วนร่วมอย่างตื่นตัวทั้งในการเมืองและในชีวิตพลเรือนของประชาชน ในฐานะพลเมือง บทบาทหลักของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยคือ การมีส่วนร่วมในวิถีสาธารณะ พลเมืองต้องมีหน้าที่ผูกพันต้องรับทราบเรื่องเกี่ยวกับสาธารณะ ต้องติดตามและประเมินพฤติกรรมผู้นำทางการเมืองและตัวแทนของผู้นำเหล่านั้นว่ามีการใช้อำนาจอย่างไร ผลของการใช้อำนาจปกครองก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสาธารณะหรือไม่ และต้องแสดงความเห็น มีความสนใจ ตื่นตัว รวมถึงมีหน้าที่ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง โดยลักษณะการลงคะแนนที่มีประสิทธิภาพ จะเกิดจากการรับฟังนโยบายของพรรคต่างๆ และของผู้สมัครเพื่อตัดสินใจลงคะแนนว่าจะสนับสนุนใคร จึงจะเกิดประโยชน์ต่อสาธารณชนอย่างแท้จริง^{8,12}

3. ได้มาจากการมีนโยบาย ระบบ และกลไกในการปกป้องสิทธิมนุษยชนของพลเมืองทุกคน ในระบอบประชาธิปไตย พลเมืองมีสิทธิพื้นฐานที่รัฐไม่สามารถละเมิดได้ เช่น สิทธิในการเชื่อ ในการพูด การเขียน ในการคิด ในการนับถือศาสนา ในการสื่อสาร ในการเข้าร่วมกลุ่ม หรือเข้าเป็นสมาชิก ในการชุมนุม และในการประท้วงการกระทำของรัฐบาล¹³

4. ได้มาจากการมีหลักกฎหมาย ที่ทั้งตัวกฎหมายและกระบวนการ ถูกนำมาใช้อย่างเท่าเทียมกัน สำหรับพลเมืองทุกคน ระบอบประชาธิปไตยเป็นระบบที่ปกครองโดยกฎหมาย กฎหมายที่ประกาศใช้ต้องมีหลักในการปกป้องสิทธิของพลเมือง ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อย กำหนดขอบเขตอำนาจของรัฐบาล ทั้งนี้หลักกฎหมายจะจำกัดอำนาจของรัฐบาล และไม่มีข้าราชการคนใดสามารถฝ่าฝืนข้อจำกัดนี้ได้ ทั้งนี้รัฐมนตรีหรือพรรคการเมืองไม่สามารถสั่งศาลให้ตัดสินคดีให้เป็นอย่างนี้ได้อย่างนั้นได้ กล่าวคือประชาชนและนักการปกครองรวมทั้งนักการเมืองและผู้บริหารประเทศต้องอยู่ภายใต้กฎหมายนั่นเอง^{8,12,13}

การพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

แม้ว่าประเทศไทยจะได้เปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 แต่วิวัฒนาการของประชาธิปไตยในประเทศไทยยังเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น ดังเช่นคำกล่าวของ อานันท์ ปันยารชุน นายกรัฐมนตรีคนที่ 18 ของประเทศไทยที่ว่า ประชาธิปไตยในประเทศไทยยังมีความเปราะบาง ประชาชนทุกคนในประเทศจึงควรมีส่วนร่วมในการทำให้ประชาธิปไตยไปถึงจุดธำรงไว้ซึ่งประชาธิปไตยที่ยั่งยืน¹¹ จากการวิเคราะห์บทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปได้ว่า แนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตยในประเทศไทยให้มีความยั่งยืนนั้น มีดังนี้^{8,12-16}

1. พัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และเจตคติ แก่ประชาชนทุกระดับ ในการเรียนรู้และฝึกฝนทักษะการเข้ามีส่วนร่วม ในการกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง ซึ่งประชาชนจะต้องเป็นตัวของตัวเอง ไม่ถูกอิทธิพลของใครชักจูง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ต้องถูกบรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับปฐมวัย

และพัฒนาให้มีความลุ่มลึกมากขึ้นในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ดังนั้นครูผู้สอนในสถานศึกษาทุกระดับเป็นกลไกสำคัญในการหล่อหลอมเยาวชนไทยให้ เข้าใจและมีเจตคติถูกต้องเรื่องประชาธิปไตย การเผยแพร่ความรู้ในกลุ่มประชาชนทั่วไปก็เป็นกิจกรรมที่ต้องทำควบคู่กันไป เพราะในหลักการของประชาธิปไตย ประชาชนทุกคนเป็นเจ้าของสิทธิ หรือเป็นเจ้าของเสียงในการเลือก “คน” ที่จะทำหน้าที่แทนตน ดังนั้นในฐานะเจ้าของเสียงจึงควรมีความรู้ว่า ตนเองมีหน้าที่รับผิดชอบอะไรบ้าง ตนเองมีสิทธิในการหยิบยกประเด็นต่างๆที่ตนกังวลให้บรรจุอยู่ในวาระการเมือง และต้องเลือกคนที่จะเป็นตัวแทนในการตอบสนองข้อห่วงกังวลของตนได้ดีที่สุดในกระบวนการการเมือง¹¹

2. ฝึกฝนการเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจ ให้กับประชาชนทุกระดับ การเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจเป็นลักษณะสำคัญประการหนึ่งของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่าประชาชนทราบถึงความต้องการของตนเองและนักการปกครองไม่สามารถละเลยความต้องการนี้ได้ การฝึกเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ควรหล่อหลอมตั้งแต่ในครอบครัว โรงเรียน และชุมชน โดยบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตของคนในชุมชน และฝึกจนเป็นปกติวิสัย ซึ่งจะมีผลให้ประชาชนเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชนทางการเมืองและมีความรู้สึกเป็นอิสระในการตัดสินใจ ประชาชนจะรู้สึกเป็นนายของตัวเองเพิ่มขึ้นเมื่อเขามีโอกาสในการตัดสินใจเรื่องชีวิตของเขาเองในกระบวนการตัดสินใจทางการเมือง และเมื่อความรู้สึกดังกล่าวซึมซับในวิถีชีวิตแล้ว ความยั่งยืนของประชาธิปไตยจะเกิดตามมาในที่สุด ดังเช่นคำกล่าวของมหาตมะ คานธี เกี่ยวกับธาตุแท้ของความเป็นประชาธิปไตยว่า “วิญญาณของประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ไม่สามารถยึดเยียดจากภายนอกได้ แต่เป็นสิ่งที่ต้องเกิดขึ้นจากข้างในตัวบุคคลเอง”¹¹ ข้อคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตย ต้องเริ่มต้นตั้งแต่หน่วยสังคมเล็กๆภายในครอบครัว สร้างจิตสำนึกให้เกิดในเยาวชน และเมื่อเขาเหล่านั้นเติบโตขึ้นมาเป็นพลเมืองของประเทศ สำนึกในความเป็นประชาธิปไตยจะช่วยจรรโลงให้เกิดความยั่งยืนในสังคม

3. ผู้บริหารประเทศต้องยึดหลักขั้นดีธรรมทางการเมือง ความยั่งยืนของการปกครองระบอบประชาธิปไตย ไม่ได้อยู่ที่การยึดเสียงข้างมากว่าเป็นฝ่ายถูกต้อง (majority rule) หรือมีสิทธิและอำนาจในการลิดรอนเสรีภาพหรือคุกคามกลุ่มเสียงส่วนน้อย เพราะการกระทำดังกล่าวจะทำให้กลุ่มเสียงข้างน้อยไม่ได้รับประโยชน์ นำมาซึ่งความไม่สงบสุขของประเทศได้ หลักขั้นดีธรรมทางการเมืองหมายถึงการยอมรับความหลากหลายในสังคม ไม่ปล่อยให้เสียงข้างมากกดขี่กลุ่มเสียงข้างน้อย โดยผู้บริหารประเทศต้องมีการส่งเสริมฉันทามติที่สมดุลในสังคม¹¹ การยอมรับความแตกต่างของกันและกัน โดยเฉพาะความแตกต่างด้านความรู้สึกนึกคิด และการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น トラบใดที่ความแตกต่างนั้นไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลหรือสังคม ผู้มีวัฒนธรรมทางการเมืองย่อมแสดงความอดกลั้น และเคารพในความแตกต่างของผู้อื่นได้ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างเอกภาพในความแตกต่างของการอยู่ร่วมกันในสังคม^{14,16}

4. การจัดสรรทรัพยากรเพื่อให้การศึกษาตอบสนองความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันมากขึ้น โดยขยายฐานการศึกษาที่ไร้ขีดจำกัด กล่าวคือ ทุกคน มีสิทธิในการเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเป็นธรรม ทั้งกลุ่มเยาวชนหรือบุคคลที่ไม่มีที่อยู่อาศัยแน่นอน การศึกษาต้องเปิดโอกาสสำหรับบุคคลทุกช่วงอายุ และทุกสถานะ เพราะเมื่อบุคคลได้รับการศึกษาที่ดีมีคุณภาพ ความสามารถในการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจในการ

แก้ปัญหา หรือลดความเห็นต่าง ๆ จะเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น^{8,12,13} แนวคิดดังกล่าว สอดคล้องกับบทความของ วิสุทธิ โพธิ์แทน¹⁵ ซึ่งได้สรุปไว้ว่า การที่จะทำให้ประชาธิปไตยมีความยั่งยืนได้นั้น ขึ้นอยู่กับความมีเหตุมีผลของประชาชนทุกระดับ การวิเคราะห์ สื่อสาร วิพากษ์ หรือถ่ายทอดข้อมูลใดๆ ต้องใช้เหตุผลประกอบเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากเป็นการตัดสินใจประเด็นที่มีผลกระทบต่อส่วนรวม หรือประเด็นที่กระทบความเป็นอยู่ของบุคคลอื่นๆ ต้องพิจารณาถึงความสมเหตุสมผล มีหลักฐานเชิงประจักษ์รองรับ สนับสนุนความสมเหตุสมผลของข้อตัดสินใจ หรือข้อโต้แย้ง การศึกษาจะช่วยให้ประชาชนมีทักษะในการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นจริง ตัดสินได้ว่าข้อมูลใดเป็นข้อมูลที่น่าเชื่อถือ แยกแยะข้อมูลเท็จ หรือข้อมูลข่าวสารที่ไม่เป็นตรรกะได้ การที่พลเมืองของประเทศฝึกใช้เหตุผลในการตัดสินใจหาจนเป็นนิสัยปกติท้ายที่สุดจะเป็นการสร้างวัฒนธรรมของประเทศ¹⁵ ซึ่งจะสนับสนุนให้เกิดความยั่งยืนของการปกครองระบอบประชาธิปไตยได้

5. ความรับผิดชอบต่อสาธารณะและความโปร่งใส สถาบันของรัฐ หรือนักการปกครองต้องรับผิดชอบต่อภาระหน้าที่ของตน นอกจากจะต้องรับผิดชอบในการทำงานเพื่อประโยชน์ของประชาชนแล้ว ยังต้องรับผิดชอบต่อฝ่ายตุลาการที่มีความเป็นอิสระ และรับผิดชอบต่อสถาบันกลางอื่นๆที่ทำหน้าที่ในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล ตัวอย่างเช่น การตรวจสอบคุณภาพระบบบริการต่างๆของรัฐที่พึงมีให้แก่ประชาชน เช่นคุณภาพการศึกษา การกำหนดราคาเครื่องอุปโภค บริโภค หรือบริการทางสุขภาพ แก่นแท้ของความรับผิดชอบต่อสาธารณะและความโปร่งใสคือ เพื่อคุ้มครองประชาชนให้ได้รับประโยชน์จากนโยบายที่แท้จริง ป้องกันการตกอยู่ในภาวะสุ่มเสี่ยงต่อการสูญเสียผลประโยชน์ที่ตนพึงได้รับ^{8,11,13}

6. การกระจายอำนาจ การกระจายอำนาจหมายถึงการมอบอำนาจให้กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อการปกครองตนเอง เพื่อไม่ให้อำนาจ “กระจุก” อยู่ที่ส่วนกลางเพียงอย่างเดียว เป้าหมายที่แท้จริงของการกระจายอำนาจคือ¹¹

6.1 ทำให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้รับการตอบสนองความต้องการได้อย่างเหมาะสมตามสิทธิอันพึงได้รับ

6.2 ทำให้เกิดการกระจายของงบประมาณ ซึ่งจะส่งผลต่อการกระจายทรัพยากร การพัฒนาสาธารณูปโภค การพัฒนาการคมนาคม การพัฒนาสุขภาพ และการพัฒนาการศึกษา

6.3 ทำให้ประชาชนทุกภาคส่วนได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในกระบวนการประชาธิปไตย มองภาพประชาธิปไตยเป็นเรื่องใกล้ตัว และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืน

6.4 เปิดโอกาสในการพัฒนาการเมืองท้องถิ่น ซึ่งเอื้อให้เกิดความสามัคคีในกลุ่มคนของภาคส่วนนั้นๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะบ่มเพาะประชาธิปไตยให้มีความยั่งยืนในสังคม และสนามการเมืองระดับท้องถิ่นมักจะเป็นที่ฝึกซ้อมให้แก่ผู้นำทางการเมืองในอนาคตได้อย่างดี

7. การจัดตั้งกลุ่มประชาสังคม ประชาสังคมที่เข้มแข็งเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้ประชาธิปไตยดำเนินต่อไปได้อย่างต่อเนื่อง¹¹ การเริ่มต้นของประชาสังคม เริ่มได้ตั้งแต่ระดับกลุ่มคนขนาดเล็กๆ ที่มาร่วมตัวกัน โดยอาจไม่ได้เริ่มจากเป้าหมายด้านการเมืองการปกครองโดยตรง แต่อาจจะเริ่มจากความสนใจในเรื่องที่มีความคล้ายกัน เช่น เรื่องการรณรงค์ให้คนในชุมชนออกกำลังกายเพื่อรักษาสุขภาพ หรือรณรงค์เรื่อง

การงดสูบบุหรี่ในที่สาธารณะ การรวมตัวกันอย่างสม่ำเสมอทำให้ทุกคนในกลุ่มมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และทำยที่สุดอาจนำไปสู่การกำหนดนโยบายสาธารณะ หรือธรรมนูญสุขภาพระดับท้องถิ่น ซึ่งทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ประชาธิปไตยจากกระบวนการประชาสังคม กลุ่มประชาสังคมนับว่าเป็นอีกเวทีหนึ่งที่แสดงสัญลักษณ์ของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างชัดเจน และหากภาครัฐสามารถเชื่อมต่อกับกลุ่มประชาสังคมได้อย่างราบรื่น ย่อมเป็นการลดช่องว่างระหว่างภาครัฐและประชาชนได้แท้จริง การขับเคลื่อนประชาธิปไตยย่อมเกิดขึ้นทั้งองคาพยพ¹⁶

สรุป

การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย เป็นรูปแบบการปกครองในอุดมคติ ที่จะทำให้เกิดความเสมอภาค ความเที่ยงธรรม ไม่แบ่งแยกชนชั้น และเป็นรูปแบบที่ทำให้ปวงชนเกิดความสงบสุขมากที่สุด อย่างไรก็ตาม เงื่อนไขที่สำคัญของการปกครองตามระบอบนี้คือ ปวงชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจ ใช้อำนาจ และได้รับผลประโยชน์จากอำนาจนั้นๆ ต้องมีความเข้าใจอย่างแท้จริงว่าการเป็นประชาธิปไตยคืออะไร การพัฒนาตนเองให้มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่องเร่งด่วนที่แต่ละบุคคลต้องตระหนัก และกระทำอย่างจริงจัง นอกจากนี้การจัดการทั้งระบบเพื่อพัฒนาความยั่งยืนของประชาธิปไตย เป็นอีกภารกิจหนึ่งสำหรับผู้บริหารประเทศ โดยเริ่มต้นจากการจัดระบบการศึกษาเพื่อให้เยาวชนไทยในทุกพื้นที่ มีความรู้ที่แท้จริงเรื่องประชาธิปไตย พัฒนาการรวมตัวของภาคประชาสังคมให้มีความเข้มแข็ง วางระบบการปกครองเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการแสดงความคิดเห็น ผลักดันการออกนโยบายสาธารณะ ออกกฎหมายเพื่อการกระจายอำนาจการปกครอง ทั้งนี้เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการประชาธิปไตย ปัจจัยที่สำคัญที่สุดอีกประการหนึ่งคือ ภาครัฐที่ทำหน้าที่โดยตรงในการบริหารประเทศต้องเป็นแบบอย่างที่ดีของ ความโปร่งใส ความมีคุณธรรม ความซื่อตรง การยอมรับอำนาจตัดสินใจของฝ่ายตุลาการ การเคารพในความแตกต่างของปวงชน การเคารพในการแสดงออกทางเสรีภาพที่ไม่ขัดต่อกฎหมาย ภายใต้ขอบเขตที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อบุคคลอื่นๆ หรือสังคม สิ่งเหล่านี้ จะปิดช่องว่างระหว่างภาครัฐและปวงชน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

1. Becker,P. & Raveloson, J.A.A . What is democracy? The Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) Press, Friedel Daiber (University of Trier) (Translation from French by Andriakamelo Rarivoarisoa Alice with approval by KMF-CNOE & NOVA STELLA; 2008.
2. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับปี พ.ศ. 2542
3. Schmidt,M.G. Political performance and types of democracy: Findings from comparative studies. European Journal of Political Research 2002; 41: 147–63.
4. Barro,R.J. Determinants of democracy. Journal of Political Economy 1999; 107(S6): 158-83.
5. Lupia, Arthur and John G. Matsusaka. “Direct democracy: New approaches to old questions.” Annual Review of Political Science 2004; 7:463-82.
6. Vatter, Adrian. “Consensus and Direct Democracy: Theoretical and Empirical Linkages.” European Journal of Political Research 2000; 38 (2): 245-68.
7. Maduz, L. Direct Democracy Living. Reviews in Democracy, 2010: 1-14.
8. วิศาล ศรีมหาโร ประชาธิปไตยแบบตัวแทน : ปัญหาอุปสรรคและตัวแบบทางเลือกการพัฒนาการเมืองไทย.วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 2554;3(2): 55-92.
9. เรื่องวิทย์ เกษสุวรรณ. หลักรัฐศาสตร์ กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์ 2553.
10. วัชรินทร์ ชาภูศิลป์ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของไทย : มุมมองทางนิติศาสตร์ สังคมวิทยา และรัฐศาสตร์ วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ 2552; 35(2):15-25.
11. อานันท์ ปันยารชุน สู่บริบทใหม่ของประเทศด้วยธรรมาภิบาลในระบอบประชาธิปไตย Democratic Governance – A New Normal to Strive For สัมมนาวิชาการธนาคารแห่งประเทศไทยประจำปี 2558, 17 กันยายน 2558.
12. สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. การพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร; 2557.
13. Meyer, M. Democracy Reporting International (DRI), International consensus: Essential elements of democracy. The Office for the Promotion of Parliamentary Democracy of the European Parliament; 2011.
14. กลุ่มงานผลิตเอกสาร สำนักประชาสัมพันธ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.พัฒนาประชาธิปไตย ... พัฒนาการเมืองไทย. กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร; 2554.
15. วิสุทธิ์ โพธิ์แท่น. แนวคิดพื้นฐานของประชาธิปไตย.พิมพ์ครั้งที่ 1. นนทบุรี: สำนักฝึกอบรม เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ สถาบันพระปกเกล้า; 2550.
16. เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. เสรีภาพ เสมอภาค ภราดรภาพ: ปรัชญาสังคมอารยะเพื่อสังคมสงบสุขยั่งยืน. รัฐสภาสาร 2554 (59): 95-102.